

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Моцаренко Катерини Вадимівни

«ЖАНР ФОРТЕПІАННОЇ БАГАТЕЛІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КОМПОЗИТОРСЬКІЙ ТВОРЧОСТІ: ІНДИВІДУАЛЬНО-СТИЛЬОВИЙ АСПЕКТ»,

подану на здобуття наукового ступеня

кандидата мистецтвознавства (доктора філософії)

за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво

Звернення до музичної творчості, як і взагалі до любого іншого виду мистецтва з метою знаходження глибинних сенсів, закономірностей буття в цілому, є постійним імпульсом руху в сучасній гуманітарній науці. Більш того, скористаємось поняттям з представленої до захисту дисертації К. В. Моцаренко, кожне окреме дослідження постає часткою фрактальної структури макросвіту, яка здатна в певній мірі його відбити.

Дисертаційна робота Катерини Вадимівни присвячена ґрунтовному вивченню жанру багатель у творчості сучасних українських композиторів на межі ХХ – ХХІ століть (В. Сильвестрова, В. Кирейка, Б. Стронька, Л. Шукайло, І. Степанової-Боровської, П. Захарова, О. Шмурака), визначенню жанрово-стильових рис маловивчених фортепіанних багатель вітчизняних композиторів у розмаїтті індивідуально-композиторських інтерпретацій багательного жанру. Особливою вдачею дисертантки є надана нею оригінальна характеристика багательного стилю В. Сильвестрова. З огляду на вищезазначене, представлена до захисту робота є своєчасною і актуальною.

Виявляючи особливості розвитку жанру багателі у фортепіанній творчості українських композиторів кінця XX – перших десятиліть XXI століть в аспекті індивідуально-стильової специфіки (с. 15), дисертантка спрямовує вектор наукового пошуку від загального до часткового. В ракурсі такої логіки побудови роботи, цілком переконливо сприймається перший розділ, який будується на дослідженні малої форми (музичній мініатюрі), фортепіанній мініатюрі (багателі), а саме розгляд цього жанру в історичному аспекті, обговорення проблем жанрової специфіки, питань індивідуально-стильового композиторського аспекту та виконавського аспекту розвитку багателі в сучасній вітчизняній музиці. Означений комплекс є слухним, визначає понятійну базу дослідження та окреслює перспективи подальшого розгортання наукової думки.

Цінним здобутком першого розділу є еволюція саме української багателі (починаючи з середини XIX століття і до наших днів), яка в процесі розвитку зазнає наймасштабнішого сенсу у творчості В. Сильвестрова та виводить жанр багателі на найвиспий рівень усвідомлення і розуміння.

Всі отримані теоретичні узагальнення стали підґрунтям другого, аналітичного розділу дисертації, в який Катерина Вадимівна включає як відомі взірці жанру багателі в українській музиці, так і раніше не досліджувані твори, що є, безперечно, значним надбанням дисертації. К. В. Моцаренко звертається до прискіпливого вивчення багатель В. Кирейка, Б. Стронько, П. Захарова, І. Степанова-Боровська, Л. Шукайло, О. Шмурака і слушно вказує на дві провідні концепції жанру багателі. Так, п. Моцаренко зазначає, що «...образну сферу багатель В. Кирейка та її стилістичне втілення» можна «розглядати» «з позицій “Людини Душевної” (ліричного героя), хоча хронологічно звернення до багательного жанру композитором збігається із макроциклом В. Сильвестрова, у застосуванні до якого нам більш влучною видається характеристика образності “Людини Духовної” ... адже і концептуально-смісловне наповнення жанру багателі у В. Сильвестрова, і його розуміння автором як елемента великої форми, «симфонії пустяків» (с. 63), і духовно-

етичний вимір, що вибудовується навколо ідеї багательного стилю, сприяє саме такому підходу. Як стверджує Л. Шаповалова, “духовна реальність музичного твору – це досвід зустрічі з духом Вічності як знаком надсвітової (рос. надмирной – К. М.) Краси через розуміння («зчитування») смислів знакової системи символів, мовних механізмів спілкування Я людини і Першопричини його духовного буття”. У багательному макроциклі Сильвестрова актуалізуються універсалії Краси, Вічності, Зустрічі, створюючи особливий смисловий фон, відкриваючи завісу іншої, вищої реальності. Багателі В. Кирейка ... являють собою зразки тонкої лірики, замальовки станів та настроїв, що не передбачають серйозних концептуальних надбудов» (с. 63).

В цілому, проаналізовані зразки багательних циклів українських композиторів межі ХХ – ХХІ століття дозволяють автору створити типологізацію «відповідно до індивідуального стилю кожного з композиторів і художньої концепції того чи іншого музичного твору», а саме виділяються: романтична мініатюра (В. Кирейко), багатель-пейзаж (Б. Стронько), багатель-стилізація (П. Захаров, І. Степанова-Боровська), концертна багатель (Л. Шукайло), багатель-перформанс (О. Шмурак) (с. 118-119).

В третьому розділі п. Моцаренко вивчає багательний всесвіт Сильвестрова, доробок якого в цьому жанрі складає більш-менш 1000 творів. Ретельністю підходу визначається підрозділ 3.1.1, що систематизує погляди на категорію метажанру у міждисциплінарному полі сучасної гуманітаристики. Узагальнюючи філософські, культурологічні, літературознавчі та інші судження, Катерина Вадимівна доходить висновку, що за певними критеріями багатель В. Сильвестрова можна віднести до метажанру (с. 139).

Слід особливо звернути увагу на здійснену в дисертації транскрипцію мови метафор В. Сильвестрова. Автор визначає, що ця мова «у його рефлексіях стосовно “Циклу циклів” є надзвичайно важливою, невід’ємною частиною метатексту ... композитора. І, щоб наблизитись до розуміння, а отже й делікатної інтерпретації, необхідно “роздивитися” ближче ці

метафори, які дозволяють вийти до глобальних тем, універсальї культури» (с. 146). При цьому до типологічних особливостей жанру дослідниця додає «важливі для виконання і розуміння “Циклу циклів” філософсько-естетичні концепти» (с.146), а також вказує на **«метафоричність як невід’ємну смислово складову жанрової ідеї багателі»**, яка у повній мірі розкривається лише у контексті всеосяжного музично-філософського універсуму композитора (с. 156). Але «висловлювання майстра мовою метафор мають конкретне вираження у сфері музичної мови його багатель (музичний синтаксис, гармонія, особливості формоутворення тощо)» (с. 155).

За головну ідею Катерина Моцаренко обирає ідею «дружнього застілля», яка є магістральною, та «описує принцип творення макро- та мікроциклів “багательного епосу”, але її доповнюють й інші символи (... “час”, “пам’ять”, “тиша” - Ф.Ю.) (с. 146). Своєрідним інструментом аналізу багатель В. Сильвестрова стає тріада «філософема – авторська метафора – елементи музичної мови», тим самим пов’язує концептуально-філософський та практичний виміри феномену «Циклу циклів».

Ще одним не менш детальним дослідження є знаходження концепту циклу-симпосіону в багательних циклах В. Сильвестрова, коли **«незалежно від масштабу циклу генеральною метафорою, над-програмою у ньому виступає ідея співдружності елементів»** (с. 187), також припускає «можливість виходу циклу-симпосіону за рамки творчого доробку одного композитора та формування (дослідником, виконавцем) метатексту, пронизаного інтертекстуальними зв’язками, що передбачають вже **співдружність універсумів** близьких по духу авторів, де точкою Зустрічі стає новий над цикл – виконавський, інтерпретаційний, а екстрамузичним фактором циклізації (за С. Гончаренко) виступає програмність – Симпосіон (с. 187).

В роздумах стосовно виконавського аспекту фортепіанних багатель В. Сильвестрова автор роботи залучає хроноартикуляційну концепцію М. Аркадьєва, «що надає можливостей активізувати роль “незвучного” в

музиці та виявити усе багатство багаторівневого смислу музичного тексту багателей В. Сильвестрова» (с. 210-211). Продуктивною методологічною і методичною знахідкою в дослідженні є також використання системи піаністичних прийомів Аркадьєва, яка стає «вельми корисною підмогою в подоланні “опору матеріалу” тексту багателей, своєрідним коментарем, який деталізує і висвітлює різноманіття красот, прихованих в багательному мікро-макросвіті» (с. 202). Нарешті Катерина Вадимівна пропонує виконавсько-інтерпретаційну установку на молитовність, «тихий екстаз», трактування багателей як псалмів, що передбачає постійну включеність до процесу, активність перебування у музиці (с. 216). Безсумнівно, саме термін «молитовність», ніж медитативність взагалі, відповідає глибокому сенсу, який містить в собі сильвестровська багатель.

На закінчення позитивної частини відгуку згадаємо, що суттєвою особливістю фрактальної структури є подоба, фрактальні частки фігурують за способом аналогій, коли, за Л. П. Борисовою, одні і ті ж “моделі” можуть бути застосовані “до різних об’єктів Всесвіту, включаючи її саму”¹. Як вказує вчена, Закон Аналогій у фрактальному світі може проявляти себе як у просторі, так і у часі, і є загальним Законом Аналогій, згідно з яким все виникає і розвивається за єдиним планом. Цей закон є універсальним, а заснований на ньому підхід має певний методологічний потенціал, який вдається виявити п. Моцаренко, бо в обговорюваному дисертаційному дослідженні такою фрактальною часткою стає багатель. Дисертанткою наголошується, що багателі, за Валентин Сильвестровим, є «зернами музики» (с.138), які, у свою чергу, утворюють фрактальну структуру макроміру – «Циклу циклів» багателей композитора. Взагалі, сам представлений в роботі розвиток жанру багателі у вітчизняній композиторській практиці постає як шлях від «дрібнички» до Всесвіту.

1 Борисова Л. Б. Фрактальность мира как проявление Закона Аналогий URL: <http://www.delphis.ru/journal/article/fraktalnost-mira-kak-proyavlenie-zakona-analogii> (дата звернення 23.04.2021)

Надаючи всебічну високу оцінку дисертації, звернемося до автора з наступними зауваженнями. У дослідженні наведені цитати (с. 118, с. 131, с. 186, с. 196, с. 198, с. 204, за списком використаних джерел - 78) з інтерв'ю з Сильвестровим, яке відбулося у Києві 14.04.2021. **Важливим і цінним було б його розшифрувати й додати до додатків. Доречним було б навести в додатках і тексти інтерв'ю з іншими композиторами, з якими Катерина Вадимівна мала нагоду спілкуватися особисто.**

Доцільним вважаємо також **ясніше визначити деякі ключові поняття дослідження — індивідуально-композиторський стиль, індивідуально-композиторська інтерпретація, багательний стиль. Серед іншого, не зовсім зрозумілим для нас залишилося, при всіх наведених в роботі визначеннях жанру багателі, на яке саме з них Ви спираєтесь, тобто яке з них Ви вважаєте може не всеохоплюючим, але цілком обґрунтованим і тому на сьогоднішній день достатнім?**

Відомо, що зі всіх багатель Сильвестрова надруковані тільки декілька опусів і що до нот більшості багатель у виконавців немає доступу. Тому виникає питання: **чи вважає за можливе сам композитор виконання його багатель якимось іншим піаністом, окрім нього самого, і чи є “Цикл циклів” багатель Валентина Васильовича на сьогоднішній день, явищем, дійсно орієнтованим на слухача або у певній мірі є герметичним?**

Наведені питання і зауваження носять уточнюючий характер, а дисертаційна робота п. Моцаренко є цілком самостійним, завершеним науковим дослідженням і предстає сміливою спробою поєднати далекі Всесвіти людського буття: духовне і земне, вічне і миттєве. Відчувається, що писав дисертацію музикант, щиро захоплений тематикою своєї наукової розвідки. Дослідженню притаманні обґрунтованість і наукова прогностичність положень та висновків, архітектонічна вибудованість викладу.

Автореферат і публікації повністю відбивають зміст дисертації і відповідають чинним вимогам до структури і оформлення дисертаційних документів.

Загалом, на підставі вищезазначеного, вважаємо, що наукове дослідження «Жанр фортепіанної багателі в сучасній українській композиторській творчості: індивідуально-стильовий аспект», виконано згідно вимог МОН України, що висуваються до робіт такого роду, а його авторка, Моцаренко Катерина Вадимівна, заслуговує на присудження наукового ступеня «кандидат мистецтвознавства» (доктор філософії) за спеціальністю 17.00.03 – Музичне мистецтво.

Офіційний опонент –
кандидат мистецтвознавства, викладач
кафедри історії та теорії музики
Дніпропетровської академії музики
ім. М. І. Глінки

Ю. В. Фурдуй

Згідно Фурдуй Ю. В. відмовлено

Ст. інспектор з діловодства

